

Riksantikvarieämbetet
Avdelningen för arkeologiska undersökningar

UV ÖST RAPPORT 2003:13

ARKEOLOGISK FÖRUNDERSÖKNING

Från järnålder till 1600-tal i Stora Ullevi

*Linköpings stad och kommun
Östergötland*

Dnr 421-1671-2002

Ann-Lili Nielsen

UV ÖST RAPPORT 2003:13

ARKEOLOGISK FÖRUNDERÖKNING

Från järnålder till 1600-tal i Stora Ullevi

*Linköpings stad och kommun
Östergötland*

Dnr 421-1671-2002

Ann-Lili Nielsen

Riksantikvarieämbetet
Avdelningen för arkeologiska undersökningar

Riksantikvarieämbetet

Avdelningen för arkeologiska undersökningar

UV Öst

Roxengatan 7, 582 73 Linköping

Tel. 013-24 47 00

Fax 013-10 13 24

uvost@raa.se

www.raa.se/uv

Produktion och layout Britt Lundberg

Grafik Lars Östlin

Foto Ann-Lili Nielsen

Utskrift JUST NU, Linköping 2003

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, 801 82 Gävle. Dnr L 1999/3.

© 2003 Riksantikvarieämbetet

UV Öst, Rapport 2003:13

ISSN 1404-0875

Innehåll

Inledning 5

Topografi och fornlämningsmiljö 5

Syfte och metod 5

Resultat och tolkningar 7

Område 1 7

Område 2 7

Område 3 15

Diskussion och sammanfattning 18

Referenser 20

Administrativa uppgifter 20

Bilaga 1. Schakt- och anläggningsbeskrivningar samt provrutor 21

Bilaga 2. Fyndlista 24

Bilaga 3. ¹⁴C-prover 24

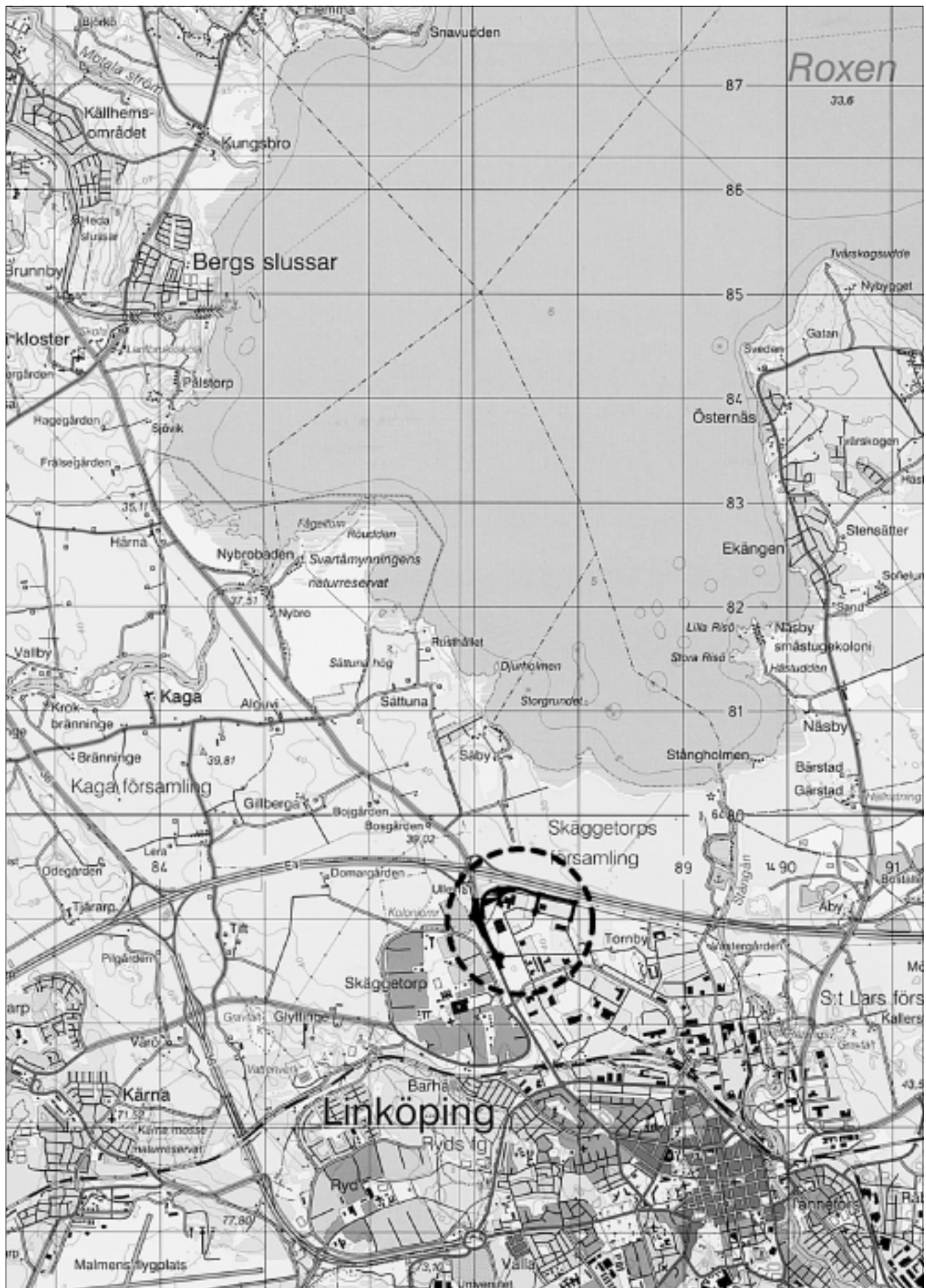

Fig 1. Utdrag ur Topografiska kartans blad 8F Linköping NO med förundersökningsområdet markerat. Skala 1:50 000.

Arkeologisk förundersökning Från järnålder till 1600-tal i Stora Ullevi

Inledning

Linköpings kommun planerar utbyggnader och ombyggnader av trafikleder i Tornbyområdet, Linköpings stad (fig 1). Med anledning av detta genomförde Riksantikvarieämbetet, Avdelningen för arkeologiska undersökningar, UV Öst, under oktober månad år 2002 en arkeologisk förundersökning.

Det planerade exploateringsområdet ligger, enligt äldre kartmaterial, framför allt inom det som var byn Stora Ullevi (RAÄ 345) ägor. En mindre del berör även Lilla Ullevi (RAÄ 325). Den planerade exploateringen omfattar totalt en yta på ca 47 000 m². Området ligger främst i åker och ängsmark samt på ett impediment inom Stora Ullevi bytomt. Undersökningen utfördes av Ann-Lili Nielsen och Anders Lundberg. Rapporten har sammanställts av Ann-Lili Nielsen.

Topografi och fornlämningsmiljö

Under den senaste dryga tioårsperioden har stora delar av Tornbyområdet omvandlats från ett jordbrukslandskap med gårdar på de äldre bylägena till ett industri – och affärscentrum. Mellan Tornbyområdet har det, före 1800-talets uppodlingar, funnits ett stort sammanhängande område med ängs- och betesmarker. Byarna i området, Lilla och Stora Ullevi, Tornby m fl, har samtliga medeltida belägg (se vidare Borna Ahlkvist & Tollin 1994). Området är mycket fornlämningsstätt och ett relativt stort antal arkeologiska undersökningar har utförts i samband med denna omvandling av landskapet (fig 2). Resultaten från dessa visar på en fast bebyggelse i området åtminstone från yngre stenålder med kontinuitet genom hela förhistorien och fram i nyare tid.

De planerade exploateringarna ligger, enligt äldre kartmaterial, framför allt inom det som var byn Stora Ullevi (RAÄ 345) ägor. En mindre del berör även Lilla Ullevi (RAÄ 325). Stora Ullevi var en av de största byarna kring Linköping under medeltiden med elva gårdar, uppdelade på två sk holmar. Lilla Ullevi bestod före skiftena av två hemman. Arkeologiska undersökningar har utförts på båda bytomterna och har visat att bebyggelsen etablerades här under yngre järnålder. Även boplatser och gravar från äldre järnålder har undersökts inom de områden som senare blev Ullevibyarna. Dessa övergavs i övergången mellan äldre och yngre järnålder (sammanfattat i Nielsen 1999, Carlsson m fl 2001).

Syfte och metod

Målsättningen med förundersökningen var att avgränsa, datera och tolka de olika fornlämningsområdena samt att sätta in resultaten i ett relevant kulturhistoriskt sammanhang. Resultaten från undersökningarna i Tornbyområdet har en mycket stor potential att belysa flera viktiga problemområden, bland annat bosättningsmönster i ett långt tidsperspektiv och frågor kring den medeltida bybildningen.

Vid förundersökningen grävdes sökschakt främst i den västra delen av det planerade området, på och i anslutning till Stora Ullevi bytomt, där det tidigare har påträffats fornlämningar från äldre järnålder fram i nyare tid.

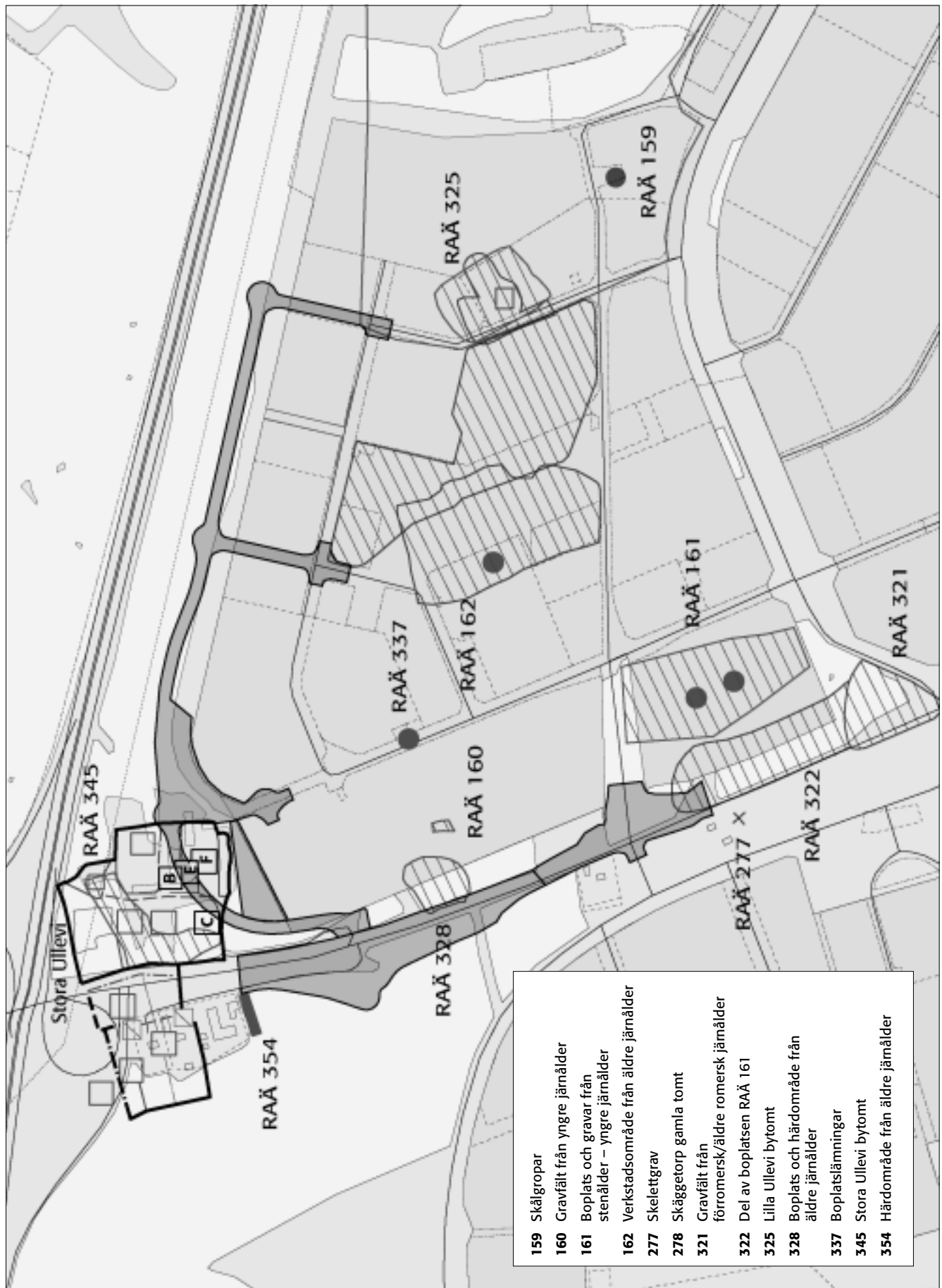

Fig 2. Utdrag ur Ekonomiska kartans blad 8F 5h med förundersökningsområdena markerade. Med på kartan finns även kända fornlämningar i området samt områden som undersökts arkeologiskt. Skala 1:7500.

Matjorden banades skiktvis av med maskin ner till orörd mark eller till den nivå där konstruktioner eller kulturlager påträffades. Sammanlagt togs 28 schakt upp som alla var ca 1,5 meter breda samt två sidoschakt till schakt 104 och schakt 233. För att få en uppfattning om kulturlagrens tjocklek och innehåll grävdes fem provrutor för hand, ca 0,5x0,5 m stora, ner till ren lera. Två av provrutorna, i S233, mättes inte in och finns således inte med i bilaga 1. De fynd som tillvaratogs plockades vid handgrävningen. Alla anläggningar dokumenterades i plan och ett urval grävdes till hälften för hand och dokumenterades i profil. Schakten, konstruktioner och lager mättes in digitalt och registrerades i RAÄ:s informationssystem Intrasis. I bilaga 1 redovisas enbart de schakt där anläggningar och/eller kulturlager fanns.

Resultat och tolkningar

Linköpings kommun har delat in de planerade arbetena i tre olika områden, en indelning som även kommer att användas i den följande redovisningen (fig 3). Inom förundersökningsområdet framkom boplatslämningar i större eller mindre grad inom samtliga delområden i form av anläggningar och kulturlager (bilaga 1). Dessutom registrerades tio fyndnummer varav tre bestod av keramik. Resterande fynd utgjordes av obrända ben från djur (bilaga 2). Sex stycken ¹⁴C-prover togs varav två lämnades för analys (bilaga 3). Ytterligare ett ¹⁴C-prov har lämnats in för analys, men resultatet är ännu inte klart. Resultaten av de analyserade proverna redovisas i rapporten med två sigma.

Område 1

I område 1 planeras en ny rondell samt omläggning av väg och cykelväg väster om Bergsvägen. Området omfattar en ca 12 000 m² stor yta i åkermark. Både norra och södra delen av område 1 ligger i höglänta partier och sluttar mot söder respektive norr. I det norra partiet har delar av ett härdområde, RAÄ 354, förundersökts med dateringar till romersk järnålder (Carlsson 1999). Även öster om Bergsvägen, under nuvarande IKEA-husets västra del har ett större härdområde, RAÄ 328, med dateringar till äldre järnålder undersökts (Hörfors & Persson 1995). Av den anledningen drogs sökschakt inom större delen av område 1. Totalt drogs 20 schakt från de höglänta partierna i norr och söder ner mot de lägre partierna.

En härd, A200005, hittades i ett av schakten i den norra delen av området (fig4). I övrigt fanns inget av arkeologiskt intresse.

Område 2

I område 2 planeras dels den s k Ullevileden med nya vägar och rondeller och dels en gång och cykeltunnel under Roxviksgatan (fig 3). Området för Ullevileden omfattar en yta av ca 30 000 m² framför allt i åker- eller parkmark men även på impediment. Gång och cykeltunneln omfattar en yta av knappt 100 m² i parkmark.

Området där den nya gång-och cykeltunneln under Roxviksgatan är planerad undantogs då området var begränsat och största delen ligger inom en yta som redan tidigare har varit föremål för markexploatering. Detsamma gäller infarten längst i öster ner mot Lilla Ullevi bytomt. Här har tidigare grävts för fjärrvärmeledningar.

Dessutom undantogs vägsträckan norr om Tornbyområdet för vidare undersökning. Området ligger i flack åkermark och är sammanbunden med ytterligare en infart i kv Glaskolven. Här drogs ett 60 meter långt schakt längs med den planerade infarten. Inget av arkeologiskt intresse fanns i området. Schakt drogs även i åkern söder om Stora Ullevi bytomt (S221) samt inom den på äldsta kartan från 1700-talet markerade bytomten (S100, S104 och S200010) (fig 4).

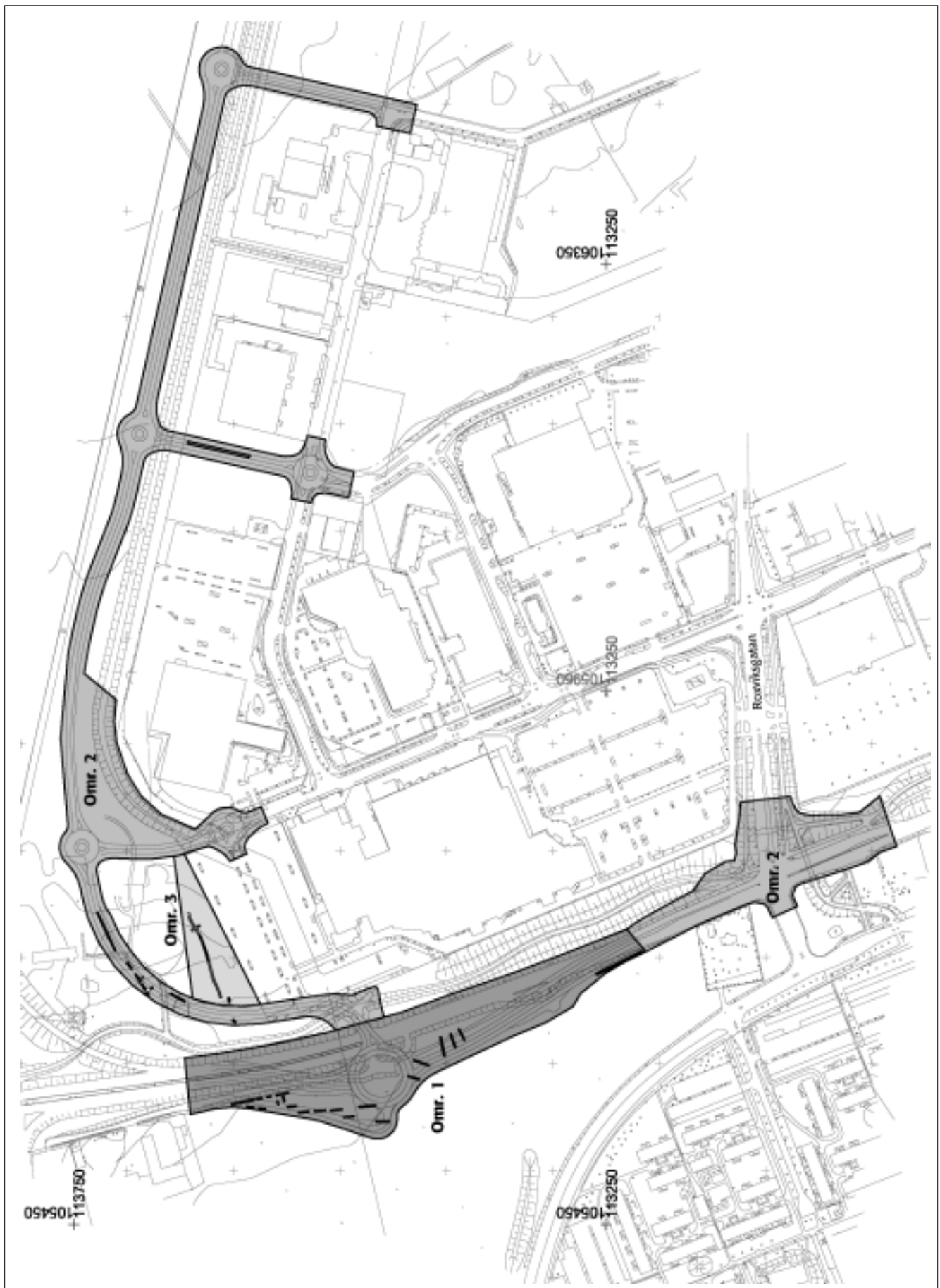

Fig 3. Översiktskarta över förundersökningsområdet med respektive områdesnumrering angiven. På kartan är samtliga schakt redovisade. Skala 1:5000.

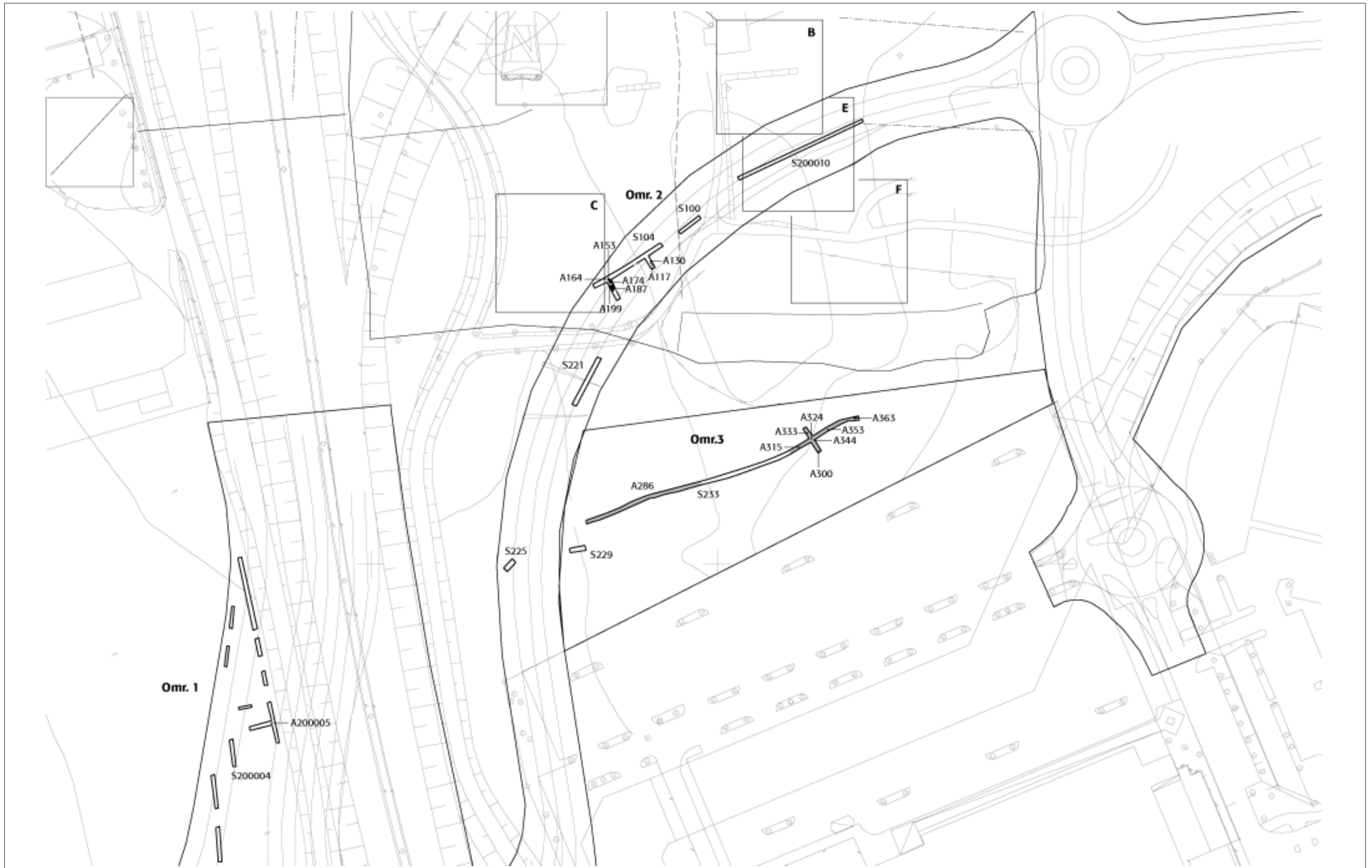

Fig 4. Översikt över de områden med schakt som innehöll anläggningar och/eller kulturlager. På planen syns även vilka tomter inom Stora Ullevi som berörs. Skala 1:1000.

Schakt 221

Schaktet drogs omedelbart utanför bytomten i dess södra del. Området har nyttjats som åkermark åtminstone från 1700-talet men ligger i dag obrukad. Ett ca 16 meter långt schakt drogs i nordöstlig riktning. Ploglagret i denna del var ca 0,4 meter tjockt. Därunder fanns rester efter kulturlager ca 0,05 meter tjockt. Möjligen är detta ett äldre odlingslager. Inga anläggningar eller fynd fanns i detta lager.

Schakt 200010

Schaktet drogs i området som berör tomt E och delar av tomt B i östra delen av bytomten (fig4). Området ligger i åkermark nedanför impedimentet och sluttar svagt åt öster. Ett ca 40 meter långt schakt drogs i öst – västlig riktning. Ploglagret var ca 0,4 meter tjockt och innehöll tegel, yngre rödgods och porslin. Under ploglagret fanns ett ca 0,1 meter tjockt gråfärgat lager bestående av humös lera. Lagret börjar ca 20 meter från schaktkanten i väster och sträcker sig ca 14 meter ner i slutningen åt öster. Lagret innehöll enstaka sten och kol, samt enstaka fynd av yngre rödgods men saknar spår av anläggningar. Bedömningen om kulturlagret i schaktet representerar ett kulturlager inne på bytomten eller om det utgör en åkeryta blir därför osäker. Lagret har vid förundersökningen inte kunnat dateras närmare än till tidigast 1600-tal eller yngre. I den västra delen av schaktet fanns också ett sotigt lager som innehöll dåligt brända ben från djur samt enstaka fragment av porslin.

Schakt 100 och 104

Inom det markerade området för Stora Ullevi bytomt drogs ytterligare två stycken schakt (S100 och S104). I schakt 100 som grävdes på den högsta punkten på bytomten fanns rester efter bebyggelse. I schaktet framkom ett raserat fundament till en kakelugn med kakel från 1800-/1900-tal. Området var omrört och använt som dumpningsplats och innehöll sentida skräp i form av bl a plastföremål. Inget av arkeologiskt intresse framkom i schaktet.

Nedanför krönet drogs schakt 104 i nordöst – sydvästlig riktning (fig4). Schaktet följer slutningen mot väster i området och ligger enligt det äldre kartmaterialet inom tomt C. Utifrån schakt 104 drogs även två mindre tvärschakt.

Högst upp mot krönet i den östra delen var jordlagret endast ca 0,2 meter tjockt. Därunder vidtog morän. I de lägre liggande partierna i väster varierar tjockleken på matjordslagret från 0,2 – 0,4 meter. Kulturlager och anläggningar finns ca 2,5 meter från krönets fot och sträcker sig i hela schaktets längd samt i de två tvärschakt som grävdes. I schakten har anläggningar och kulturlager kunnat urskiljas i tre skilda bebyggelsefaser.

Fas 1

Till fas 1 räknas ett kulturlager som fanns i större delen av schaktet. Ett problem med detta kulturlager är dock att det inte gick att se någon stratigrafi i själva lagret. De olika bebyggelsefaserna får i stället avgränsas där byggnader eller andra konstruktioner direkt överlappar varandra. Tre provrutor undersöktes om ca 0,5x0,5 m, varav samtliga grävdes i stick om 0,1m ner till ren lera. Kulturlagret varierade något i tjocklek från ca 0,1 – 0,2 m och bestod av mörk humös lera med stort inslag av obrända djurben, kol samt enstaka skärvig sten. Kulturlagret har inte avgränsats mot sydväst men tunnare däremot av mot söder och är helt avgränsat ca 2,5 m från schaktkanten mot nord – ost.

Provruta 140 längst i öster grävdes i anslutning till ett stolphål (A130), se plan och profil fig 5a och b. Matjordslagret var här ca 0,3 m tjockt och innehöll enstaka tegel, rödgods och porslin. Därunder fanns ett tunt gruslager, ca 0,04 m tjockt. Gruset täckte både stolphålet och ett kulturlager. I kulturlagret fanns förutom rikligt med obrända ben även inslag av enstaka tegel och en märke i järn. Stolphålet A130 var grävt genom kulturlagret.

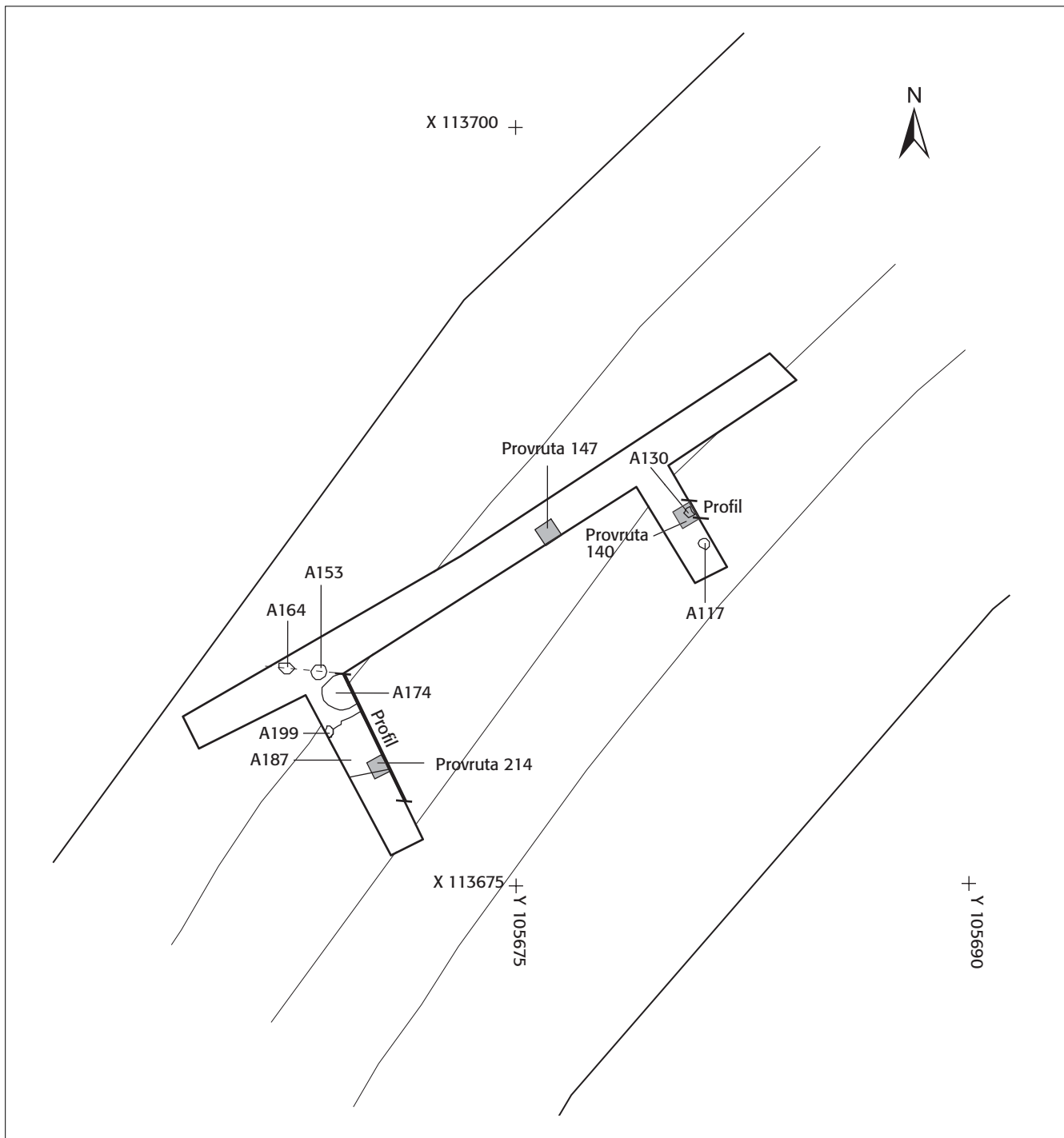

Fig 5a. Plan över schakt 104 inom tomt C i Stora Ullevi. På planen är förutom anläggningar även provrutor och profiler markerade. Skala 1:200.

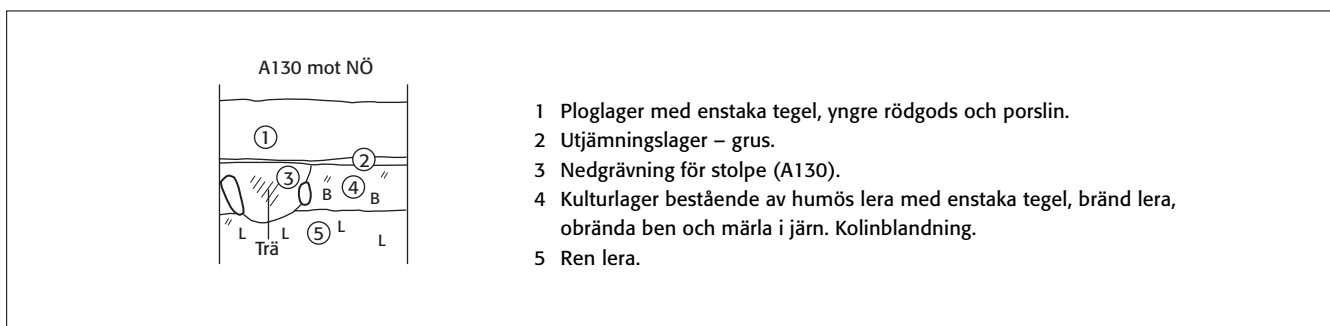

Fig 5b. Profil vid provruta 140 i den nordöstra delen av schakt 104. Provrutan är grävd i anslutning till stolphål A130. Skala 1:40.

Provruta 147 grävdes i den centrala delen av schaktet. Här var matjordslagret ca 0,5 m tjockt och innehöll rikligt med yngre rödgods och enstaka porslin. Under detta lager fanns ett ca 0,05 m tjockt lager med grus, som förmodligen är ett utjämningslager och sammanhängande med gruslagret i ruta 140. Gruslagret tunnare ut mot sydväst och upphör ca 4 meter sydväst om ruta 147. Gruset överlagrade i ruta 147 ett ca 0,25 m tjockt kulturlager som innehöll rikligt med obrända djurben. Inga övriga fynd fanns i detta lager.

En provruta grävdes i den sydvästra delen (ruta 214). Här överlagras kulturlagret av en stenläggning, A187. Kulturlagret i denna del innehöll förutom obrända djurben även fragment av bränd lera och rikligt med kol. Analys av kol från lagret (Ua 26483) gav en datering till vikingatid/tidig medeltid, 980 – 1170 e Kr.

Några anläggningar i form av huslämningar eller andra konstruktioner knutna till den äldsta fasen med kulturlagret påträffades inte i schaktet. Med tanke på de typer av huskonstruktioner från vikingatid/tidig medeltid som undersöktes 1998 i den norra delen av Stora Ullevi bytomt kan dessa vara svårupptäckta vid en mindre schaktgrävning som en förundersökning innebär. Byggnaderna från denna fas vid den tidigare undersökningen bestod av ett hus med grävda väggrännor, vilket kunde återfinnas på grund av att huset brunnit, samt hus på stensyll. Vid undersökningen 1998 kunde även konstateras att de äldsta husen på stensyll sällan hade kvar en komplett grundstruktur vilket givetvis försvårar möjligheterna att återfinna spåren av dessa (Carlsson m fl 2001:27 f).

Fas 2

Till fas 2 räknas den stenläggning som fanns i den sydvästra delen av schakt 104 (A187) (fig 5a och 6). Stenläggningen bestod av tätt lagda rundade stenar och har förmodligen utgjort en stenläggning omedelbart utanför en byggnad eller en golvyta inne i ett hus. I ena kanten av stenläggningen finns en större sten, A199, som kan vara en av grundstenarna till byggnaden. Vid förundersökningen grävdes endast delar av stenläggningen fram i plan samt en provruta i den södra delen (ruta 214). Stenläggningen fortsätter utanför schaktet i både öster och väster. Nedtrampad mellan stenarna hittades en skärva från en stengodskanna i s k CII-gods, vilket kan datera stenläggningen till omkring 1300/1400-talen.

Fig 6. Fotografi av stenläggningen A187 i förgrunden. I bildens bakre del syns även resterna efter det raserade spisfundamentet A174. Bilden är tagen från sydöst. Foto Ann-Lili Nielsen.

Område 3

I område 3 planeras en utvidgning av parkeringsplatsen norr om IKEA-huset. Området omfattar en yta av ca 5000 m² som tidigare brukats som åker (fig 4). I områdets västra del drogs två mindre schakt (S225 och 229) med en total yta på ca 17 m². Plogdjupet var ca 0,5 m. Därunder vidtog ren lera. Inget av arkeologiskt intresse fanns i dessa schakt.

Ett schakt (S233) med en total längd av ca 85 m drogs i öst – västlig riktning. I den östra delen drogs även ett tvärgående schakt. Totalt grävdes en yta på ca 140 m². I S233 fanns ett kulturlager samt anläggningar i form av stolphål och en härd.

Kulturlager

Kulturlager fanns i hela schaktet, förutom inom en sträcka på ca 27 m i det högst belägna partiet (fig 4 och 8). Förmodligen har det varit ett sammanhängande kulturlager men som skadats av senare plöjning. På det högre liggande partiet var plöjskiktet ca 0,3 m tjockt. Därefter vidtog moränbunden mark. Både åt väster och öster var ploglagret tjockare ca 0,5 m. Kulturlagret som fanns både i den östra och västra delen var något olika i karaktären. I den västra delen bestod kulturlagret (A286) av mörk fet humös lera med inslag av kol, små ”prickar” med bränd lera, obrända ben samt småsten. Lagret varierade i tjocklek mellan ca 0,1 – 0,3 m. I den västra delen fanns inga anläggningar vare sig i kulturlagret eller under detta. Lagret kunde också begränsas i väster. En tolkning av lagret är att det har utgjort en odlad yta möjligen samtida med den boplats som finns öster därom i den andra delen av schaktet.

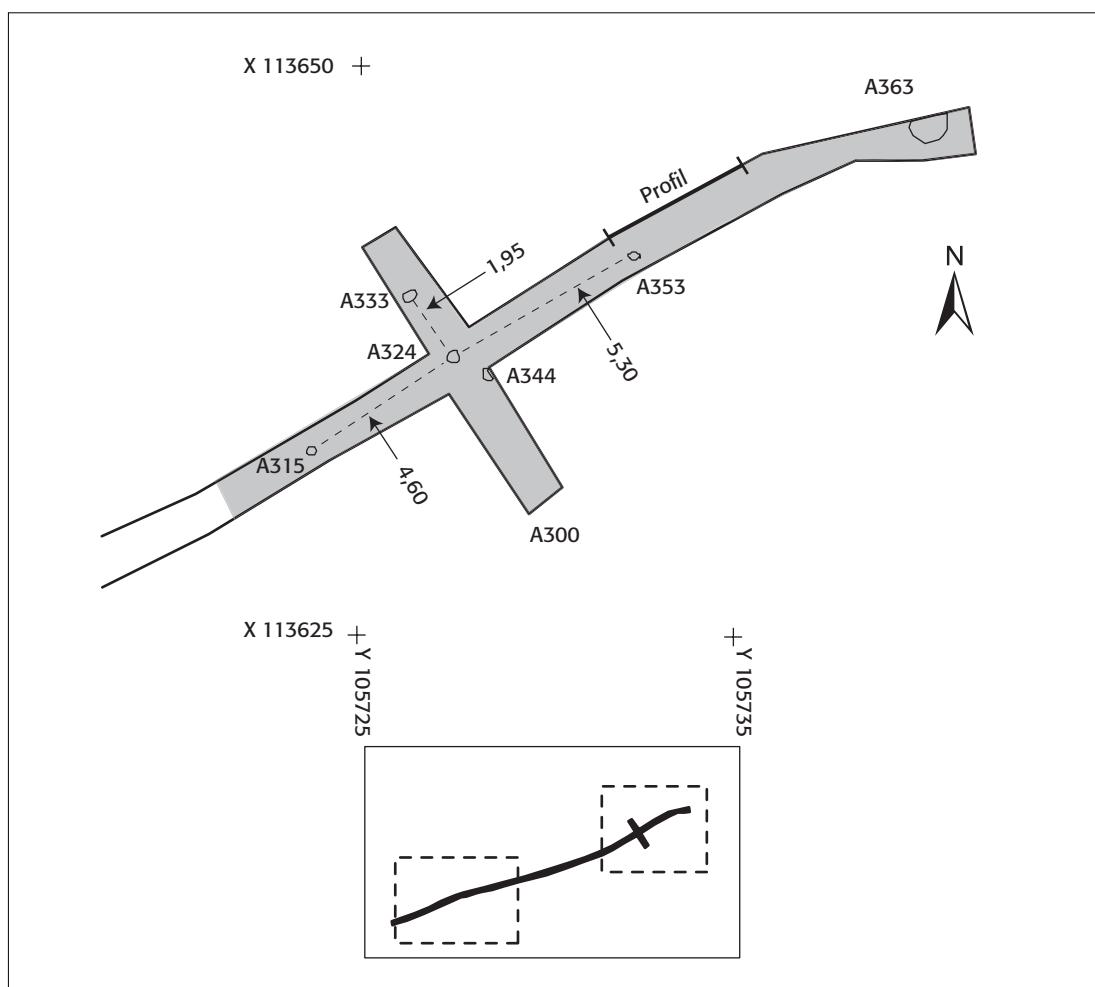

Fig 8. Detaljplan över den östra delen av schakt 233, med kulturlager A300 och anläggningar markerade. Även läget för profilen är markerad. I den förminskade planen syns även utbredningen för kulturlagret A286 i den västra delen av schaktet. Denna del saknade anläggningar. Skala 1:200.

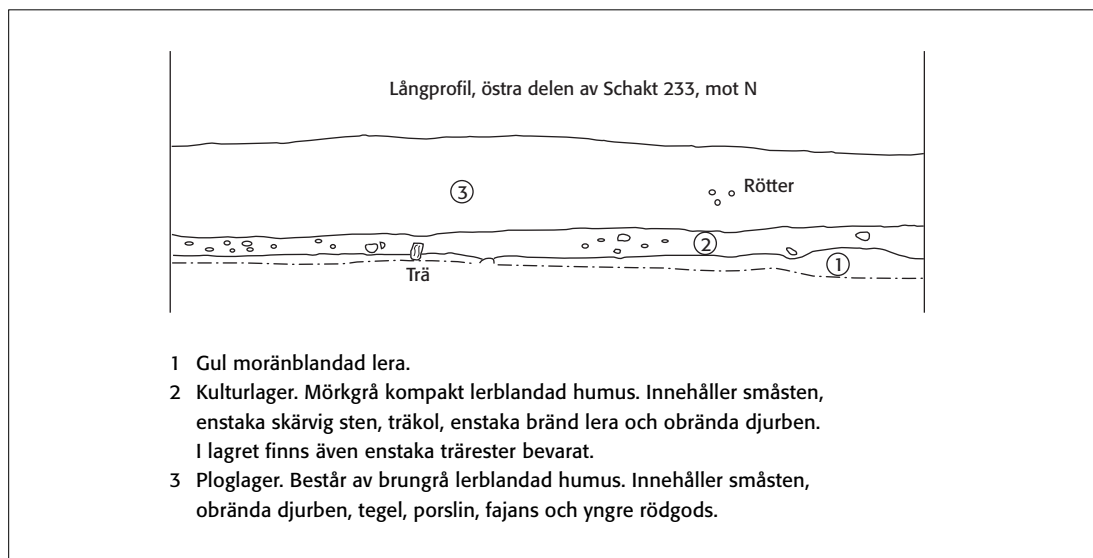

Fig 9. Profil ritad i den östra delen av schakt 233. Skala 1:40.

I den östra delen av schaktet hade kulturlagret (A300) en liknande sammansättning, dvs mörk fet humös lera med inslag av kol, bränd lera, obrända ben och en mindre mängd sten. I denna del fanns även fragment av trärester i lagret. Kulturlagret var i den östra delen mellan ca 0,1 – 0,2 m tjockt och täcktes av ett 0,5 m tjockt ploglager som innehöll tegel, yngre rödgods, fajans och porslin, se profil fig 9. Under kulturlagret vidtog ren lerblandad morän. Kulturlagret avgränsades inte åt norr, söder och öster. Vad som skilde de två områdena med kulturlager var att i den östra delen fanns anläggningar i lagret.

Hus

Fem stolphål och en härd fanns i den östra delen av schaktet, se plan fig 8. Samtliga anläggningar, förutom stolphålen A333 och A353 syntes i toppen av kulturlagret och var grävda genom detta. Härden och stolpfundamenten bör således vara yngre än kulturlagret. A333 och A353 syntes först när kulturlagret schaktats ned till leran och A353 endast som en ca 0,03 m djup nedgrävning. Mot botten av A353 fanns trärester och en samling med 0,1 m stora stenar. De fem stolphålen hade en diameter på ca 0,4 m och en fyllning som var snarlik det omgivande kulturlagret, dock något mörkare och med större inslag av rundad och skärvig sten (fig10). Med tanke på att stolphålen både i plan och profil var mycket svåra att urskilja från det omgivande kulturlagret är det troligt att även A333 och A353 hör till samma skede som de övriga stolphålen.

Fyra av stolphålen bildar i så fall en sammanhängande grundplan för en byggnad med två parallella stolphålsrader med en orientering i öst – västlig riktning. Avståndet mellan stolparna varierar något. Mellan A315 och A324 är det ca 4,6 m och mellan A324 och A353 ca 5,3 m. Den parallella stolpraden bör finnas i den norra delen och utgörs delvis av A333. Avståndet mellan A333 och A324 var ca 1,95 m (fig 8).

Ytterligare ett stolphål, A344, fanns sydöst om A324. Detta stolphål tillhör sannolikt inte det förmodade huset. Byggnaden har inte kunnat dateras vid förundersökningen. Hus som är byggda efter samma princip, med relativt få stolppar och med en bredd på mittskeppet av ca 2 m är i sydkandinaviskt material vanligt förekommande från folkvandringstid och vendeltid (Tesch 1993:189 f).

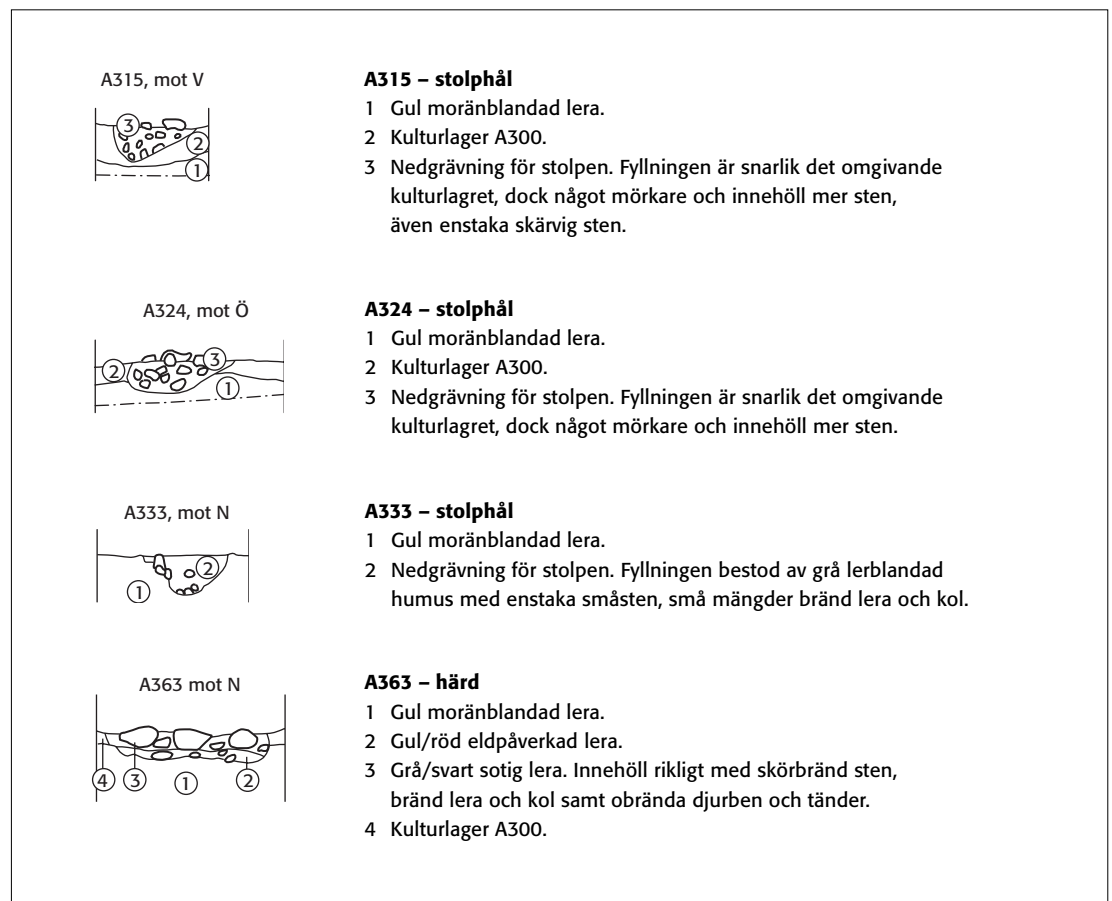

Fig 10. Profiler på tre av stolpfundamenten och härden som är nedgrävda genom kulturlagret A300. Skala 1:40.

Härd

Den härd (A363) som grävdes vid förundersökningen låg ca 8 m väster om det förmodade huset (fig 8 och 10). Härden var nedgrävd genom kulturlagret och kan antas tillhöra samma skede som byggnaden. Fyllningen bestod av skärvig sten, ca 0,1 m stora, rikligt med kol och enstaka bränd lera samt obrända djurben. En ¹⁴C-analys från härden (Ua-26484) gav en datering till 240 – 440 e Kr. Dateringen av härden och husets grundplan indikerar således att bosättningen i denna del ligger i perioden kring folkvandringstid.

Diskussion och sammanfattning

Under tio dagar i oktober månad år 2002 förundersöktes områden som, enligt äldre kartmaterial, ligger inom det som var byn Stora Ullevi (RAÄ 345) ägor. Undersökningen utfördes med anledning av att Linköpings kommun planerar utbyggnader och ombyggnader av trafikleder i området. Ombyggnaderna kommer att beröra tre av tomterna inom Stora Ullevi bytomt samt ett område söder om bytomten som bedömts vara av antikvariskt intresse.

Under den senaste dryga tioårsperioden har stora delar av Tornbyområdet omvandlats från ett jordbrukslandskap med gårdar på de äldre bylägena till ett industri- och affärscentrum. Mellan Tornbyområdet har det, före 1800-talets uppodlingar funnits ett stort sammanhängande område med ängs- och betesmarker. Byarna i området, Lilla och Stora Ullevi, Tornby m fl, har samtliga medeltida belägg. Området är mycket fornlämningsrikt och ett relativt stort antal arkeologiska undersökningar har utförts i samband med denna omvandling av landskapet. Resultaten från dessa visar på en fast bebyggelse i området åtminstone från yngre stenålder med kontinuitet genom hela förhistorien och fram i nyare tid.

De planerade exploateringarna ligger, enligt äldre kartmaterial från 1700-talet, framför allt inom det som var byn Stora Ullevi (RAÄ 345) ägor och inom tomterna B, C och E. En mindre del berör även Lilla Ullevi (RAÄ 325). Stora Ullevi var en av de största byarna kring Linköping under medeltiden med elva gårdar, uppdelade på två sk holmar. Lilla Ullevi bestod före skiftena av två hemman. Arkeologiska undersökningar har utförts på båda bytomterna och har visat att bebyggelsen etablerades här under yngre järnålder. Även boplatser och gravar från äldre järnålder har undersökts inom de områden som senare blev Ullevibyarna. Dessa övergavs i övergången mellan äldre och yngre järnålder.

Förundersökningen har visat att det finns lämningar av äldre bebyggelse både på och utanför 1700-talets bytomt vid Stora Ullevi. Inne på bytomten, på tomt C enligt 1700-talets karta, finns kulturlager, en byggnad med stenlagt golv, ett spisfundament och fundament till stolpar.

Kulturlagret på bytomten var upp till 0,2 m tjockt och innehöll rikligt med välbevarade obrända djurben, enstaka bränd lera och kol. Lagret har genom ¹⁴C-prov och en överlagrande stenläggning daterats till vikingatid/tidig medeltid. Den överlagrande stenläggningen har genom fynd av en skärva C:II gods daterats till ca 1300 – 1400-tal.

Spisfundamentet och ett par av stolpfundamenten kan utgöra rester efter en byggnad som stratigrafiskt är yngre än byggnaden med stenläggningen, möjligen 1500-/1600-tal. Om stolpfundamenten är spår efter husets väggkonstruktion är detta i så fall ett byggnadsskick som skiljer sig från de tidigare undersökta husen från samma period inom Stora Ullevi bytomt.

Kulturlager hittades också inom det som är markerat som tomt B och E på 1700-talets karta. Detta lager bedömdes representera ett kulturlager inne på bytomten eller en åkeryta. Lagret har vid förundersökningen inte kunnat dateras närmare än till tidigast 1600-tal eller yngre.

Den äldsta bebyggelsen inom undersökningsområdet ligger inte inom bytomten utan strax söder därom, inom det planerade området 3. Spåren efter bebyggelse utgörs i detta område av ett kulturlager, stolpfundament till en byggnad samt en härd.

Kulturlagret var mellan 0,1 – 0,2 m tjockt och innehöll en mindre mängd bränd lera samt obrända ben.

De stolpfundament som undersöktes tillhör sannolikt en byggnad som utifrån grundplanen kan hänföras till folkvandringstid/vendeltid. En ¹⁴C-analys från en härd i anslutning till huset styrker också denna datering.

Förundersökningen på västra sidan om Bergsvägen gav inga resultat av arkeologiskt intresse. I området som anslöt till Lilla Ullevi bytomt gjordes ingen förundersökning. Området visade sig ha varit föremål för tidigare markexploatering. En fjärrvärmeledning var grävd genom hela området.

En eventuell slutundersökning inom det aktuella området har goda förutsättningar att bidra med ytterligare kunskap om det förhistoriska, medeltida och 1600-talets kulturlandskap norr om Linköping.

Förundersökningen visade både likheter och olikheter i byggnadsskick i jämförelse med tidigare undersökta bebyggelse lämningar inom Stora Ullevi bytomt. Detta gör det möjligt att fortsätta studiet kring by- respektive gårdstomternas inre strukturer.

Materialet från förundersökningen antyder att det finns skilda typer av byggnadsteknik för hus som tillhör samma fasor. Är detta en spegling av olika sociala miljöer inom byn eller är skilda byggnadsteknik ett resultat av husens skilda funktioner?

Kan olika sociala skikt avspglas i fyndmaterialet inom de skilda tomterna i byn?

Hur relaterar sig bebyggelsen söder om bytomten, som daterats till perioden kring folkvandringstid, till etableringen av bebyggelsen inne på bytomten? Upphör bosättningen i detta område under yngre järnålder likt ett mönster som står att finna i övrigt bosättningsmönster i området?

Linköping i februari 2003

Ann-Lili Nielsen

Referenser

- Borna-Ahlkvist, H. & Tollin, C. 1994. Kring Stång. En kulturgeografisk utvärdering byggd på äldre kartmaterial och historiska kartöverlägg. RAÄ, Arkeologiska undersökningar, Skrifter nr 7. Linköping.
- Carlsson, T. 1999. Ett härdområde vid St Ullevi. Rapport UV Öst 1999:17.
- Carlsson, T. m fl. 2001. Boplats och by. Bebyggelseutveckling i Stora Ullevi 200 – 1600 e Kr. Rapport UV Öst 2001:5.
- Hörfors, O. & Persson, H. 1995. En boplats från äldre järnålder vid IKEA. Rapport, Östergötlands Länsmuseum 1995.
- Nielsen, A-L. 1999. Smide på en östgötsk gård från romersk järnålder. Rapport UV Öst 1999:2.
- Tesch, S. 1993. Houses, Farmsteads, and Long-term Change. A Regional Studie of Prehistoric Settlements in the Köping Area, in Scania, Southern Sweden. Lund 1993.

Administrativa uppgifter

- Riksantikvarieämbetets dnr:* 421-1671-2002.
- Länsstyrelsens dnr och datum för beslutet:* 431-718-02, 2002-06-25.
- Projektnummer:* 1520432.
- Undersökningstid:* 11 – 28 oktober 2002.
- Projektgrupp:* Ann-Lili Nielsen, Anders Lundberg och Hanna Menander.
- Exploateringsyta:* 17 000 m².
- Undersökt yta:* Ca 1000 löpmeter.
- Läge:* Ekonomiska kartan, blad 8F 5h, Linköping (085 57).
- Koordinatsystem:* Linköpings lokala.
- Koordinater för undersökningsytans mittpunkt:* x 6479,4 y 1487,2.
- Höjdsystem:* RH 1900.
- Dokumentationshandlingar och fynd:* Schaktplaner, foton och fynd förvaras hos RAÄ, UV Öst i väntan på fortsatta undersökningar. Dokumentationsmaterialet kommer att inlämnas till Antikvarisk-topografiska arkivet (ATA), RAÄ, Stockholm samt fynden till Statens historiska museum (SHM) i Stockholm.

Bilaga 1. Schakt- och anläggningsbeskrivningar samt provrutor

Schakt

S100

Schakt i den östra delen av bytomten. I schaktet fanns lämningar efter en byggnad 1800 – 1900-tal, som påträffades direkt under grästorven. Inget av arkeologiskt intresse.

S104

Schakt berör tomt C inom bytomten. I schaktet fanns bebyggelse lämningar samt kulturlager.

S221

Söder om bytomten. I schaktet fanns rester efter kulturlager ca 0,05 meter tjockt, möjligen en äldre odlingsyta. Inga anläggningar eller fynd.

S225

Öster om Bergsvägen. Plogdjup ca 0,4 meter. Därunder lera. Inget av arkeologiskt intresse.

S229

Sydväst om S233. Plogdjupet var ca 0,4 meter. Därunder lera. Inget av arkeologiskt intresse.

S233

Öst – västligt schakt söder om bytomten. I schaktets sydvästra del fanns ett gråsvart lerblandat humöst kulturlager (se beskrivning A286) samt i dess nordöstra del ett kulturlager med mörkgrå lerblandad humus (se beskrivning A300).

S200004

Schakt väster om Bergsvägen. Schakten har vid registrering fått samma schaktnummer och täcker den större delen av område 1. Endast en härd hittades i detta område (A200005).

S200010

Schaktet drogs i området som berör tomt E och delar av tomt B i östra delen av bytomten. Ploglagret var ca 0,4 meter tjockt och innehöll tegel, yngre rödgods och porslin. Under ploglagret fanns ett ca 0,1 meter tjockt gråfärgat lager bestående av humös lera. Lagret börjar ca 20 meter från schaktkanten i väster och sträcker sig ca 14 meter ner i slutningen åt öster. Lagret innehöll enstaka sten och kol, samt enstaka fynd av yngre rödgods men saknar spår av anläggningar.

Anläggningar

A117 – Stolphål

Stenskott med 0,1 – 0,2 meter stora stenar. Ca 0,4 meter i diameter. Ej grävt.

A130 – Stolphål

I S104 nordöstra delen. Stolphålet var stenskott med ca 0,1 – 0,3 meter stora stenar. Trästolpen var delvis bevarad. Nedgrävd genom L4, ett kulturlager som ligger under ett utjämningslager med grus vilket även täckte stolphålet.

A153 – Stolphål

Stenskott med ca 0,1 – 0,2 meter stora stenar i toppen. Ej grävt. Stolphålet tillhör möjligen en byggnad där ytterligare stolphål A164 samt rest av spisfundament A174 ingår. Dessa överlagrar stenläggningen A187.

A164 – Stolphål

Stenscott med ca 0,1 – 0,2 meter stora stenar i ytan. Ej grävt. I toppen av stolphålen fanns trä från stolpen bevarat. Tillhör förmodligen byggnad med spisfundament, se beskrivning A153.

A174 – Spisfundament ?

Rest av spisfundament? Registrerad som eldstad. Ca 1x0,8 meter stor yta med sot, kol och aska tillsammans med enstaka sten och tegel. Förmodligen är det rester efter ett spisfundament som är kraftigt förstört av sentida plöjning. Anläggningen ligger endast ca 0,2 meter under nuvarande marknivå och täcks endast av ett matjordlager som innehöll humus med stort inslag av tegel, yngre rödgods och enstaka fajans och porslin.

A187 – Stenläggning

Tätt lagda rundade stenar som sannolikt tillhör en byggnad. I stenläggningens nordvästra del finns en större sten (A199) som förmodligen är en av syllstenarna till byggnaden. På stenläggningen fanns en bottenbit av en kanna i CII gods, F213.

A199 – Syllsten

Hör sannolikt till en byggnad där även stenläggningen A187 ingår.

A286 – Kulturlager

Bestående av mörk fet humös lera. Finns i den sydvästra delen av S233. Lagret var mellan 0,1 och 0,3 meter tjock och innehöll sot och kol samt bränd lera. Inga övriga fynd eller anläggningar hittades vid schaktning. En mindre yta genomgrävdes för hand. Inga fynd eller anläggningar påträffades. Lagret kan vara ett äldre avsatt kulturlager som påverkats av plöjning, möjligen under förhistorisk tid.

A300 – Kulturlager

I den nordöstra delen av S233. Lagret som var mellan ca 0,1 – 0,2 meter tjockt bestod av mörkgrå fet humös lera. Lagret var kompakt och innehöll småsten, sot, kol, enstaka obrända ben och bränd lera. I lagret fanns även enstaka trärester och i anslutning till ett av stolphålen A353 (A6) fanns ett fragment av BII:4. I anslutning till A353 grävdes delar av lagret.

Grävt genom lagret var även ett antal stolphål, A315 (A5), 324 (A3), 333 (A4), 344 (A2), 353 (A6) samt en härd, A363 (A1) vilka möjligen hör till ett yngre skede än lagret.

A315 (A5) – Stolphål

Avtecknade sig diffust mot det omgivande kulturlagret, var snarlik fyllningen i lagret, dock något mörkare. Fyllningen var brungrå lerblandad humus med inslag av kol, enstaka bränd lera och rikligt med små sten, delvis skärvig.

A324 (A3) – Stolphål

Diffus skålformad nedgrävning med snarlik fyllning som omgivande kulturlager, dock något mörkare. Innehöll även sten, delvis skärvig.

A333 (A4) – Stolphål

Nedgrävd i gul moränblandad lera. Fyllningen bestod av grå humös lera med enstaka bränd lera och träkol. Mindre stenar ca 0,04 meter stora mot västra kanten och botten av anläggningen.

A344 (A2) – Stolphål

Ingen urskiljbar nedgrävningskant mot omgivande lager. Bottennivån och de kantställda stenarna tyder dock på ett kraftigt stenscott stolphål. Stenarna var mellan 0,1 – 0,3 meter stora. Fyllningen bestod av gråfärgad humös lera med inslag av träkol, enstaka bränd lera och småsten.

A353 (A6) – Stolphål ?

Möjligen botten av stolphål. Framkom mot botten av kulturlagret A300. I södra delen av anläggningen fanns trärester möjligen efter en stolpe. Ytan intill anläggningen grävdes. Här fanns en ansamling med småsten lagd mot bottenleran. Ytan var mycket kompakt och tolkades som en möjlig golvyta.

A363 (A1) – Härd

Låg i nordöstra delen av S233 nedgrävd genom kulturlagret A300. Fyllningen bestod av gråsvart sotig humös lera med skärvig och skörbränd sten 0,1 – 0,25 meter stora samt kol, enstaka bränd lera och obrända djurben. Bottenleran bestod av gulröd eldpåverkad lera. Kolprov Ua-26484

A200005 – Härd

Låg ca 0,3 meter under plogdjup. Nedgrävd i ren lera. Enda anläggningen som påträffades i område 1 väster om Bergsvägen. Fyllningen bestod av sot och kolblandad lera samt skärvig sten. Kolprov taget, dock ej inmätt.

Provrutor

140 – Provruta

Grävd i anslutning till stolphål A130 i nordöstra delen av S104.

- 1 Ploglager med enstaka tegel, yngre rödgods och porlin.
- 2 Utjämningslager – grus.
- 3 Nedgrävning för stolpe.
- 4 Kulturlager bestående av humös lera med enstaka tegel, bränd lera, obrända ben och märta i järn. Kolinblandning.
- 5 Ren lera.

147 - Provruta

I den centrala delen av S104.

- 1 Ploglager innehållande tegel, yngre rödgods och fajans.
- 2 Utjämningslager – grus.
- 3 Kulturlager bestående av humös lera med obrända ben och enstaka kol.
- 4 Ren lera.

214 - Provruta

Grävd vid stenläggning A187.

- 1 Stenläggning i humös lera. Mellan stenarna fanns en skärva CII:godts och på stenarna en skärva BII:4.
- 2 Kulturlager bestående av fet humös lera, rikligt med kol, obrända ben, skärvig och rundad sten.
3. Ren lera.

Kolprov Ua-26483.

Bilaga 2. Fyndlista

- F138.** Obrända ben från djur. Hittades i stolphål A130.
- F144.** Tegel och järnmärkla. Hittades i provruta 140, lager 4.
- F144.** Obrända ben från djur. Hittades i provruta 140, lager 4.
- F145.** Yngre rödgods. Schaktfynd.
- F146.** Yngre rödgods. Schaktfynd.
- F152.** Obrända ben från djur. Framkom i provruta 147, lager 3.
- F213.** Stengods. Hittades på stenläggning A187.
- F219.** Obrända ben från djur samt fragment av tegel.
Hittades i provruta 214, lager 2.
- F362.** Obrända ben från djur samt två fragment yngre rödgods.
Fynden hittades i kulturlager i anslutning till stolphål A353 (A6).
- F377.** Obrända ben från djur. Hittades i härd A363 (A1).

Bilaga 3. ¹⁴C-prover

- Kp 139.** Trä från stolphål A130. Ivägskickat för analys.
- Kp 151.** Kolprov i lager 3, provruta 147. Ej analyserat.
- Kp 220.** Kolprov taget i lager 2 under stenläggning A187.
Provruta 214. Analyserat. Ua-26483.
- Kp 343.** Kolprov taget i stolphål A333 (A4). Ej analyserat.
- Kp 376.** Kolprov taget i härd A363 (A1). Analyserat. Ua-26484.
- Kp 200005.** Kolprov taget i härd väster om Bergsvägen. Ej analyserat.